

ČAKANIE NA DEJINY (NIELEN LITERATÚRY) NEMÁ HORIZONT

Valér Mikula: *Čakanie na dejiny. State k slovenskej literárnej histórii*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2013. 172 s. ISBN 978-80-223-3511-9.

State k slovenskej literárnej histórii Valéra Mikulu v poučenom priereze predstavia príležitosti, ktoré iniciovali viacročný záujem o netradičný prienik do literárnohistorického kontextu umeleckej spisby zúročený v predloženom súbore statí k literárnovednému nazeraniu na „obsah“ slovenskej kultúry a literatúry vo vzťahu ku konkrétnemu vývinovému obdobiu, druhu, autorskej generácii. Vždy sa tak deje na podloží dobovej spoločenskej praxe a jej zhodnocovania identity národného umenia.

Valér Mikula svoj autorský štatút voči statiam jednak relativizuje, aby ho vzápätí legalizoval, pretože „*Ak by sme sa pokúsili nájsť vlasť, ktorá trvalo a výrazne charakterizuje slovenskú spoločnosť a jej kultúru v priebehu celej jej vedomej existencie, zrejme by to bolo čakanie na (vlastné) dejiny*“¹.

Svoju rolu literárnovedného „činovníka“ na poste literárneho kritika a literárneho historika vymedzuje Mikula voči publikácii *Čakanie na dejiny* tak, ako vymedzuje seba voči predmetu a metodológii literárnej vedy, literárnemu životu a kultúrnej praxi, veď „*Predsa len, jej autor je reliktom z doby ideí a ideológií, preto sa mu zdalo dôležité poodkryť napr. fatálny súvis slovenskej literatúry za posledné takmer storočie najprv s komunistickou ideológiou a potom aj s komunistickým mocenským systémom*“², čím tematizuje rozpätie literárnohistorického a javového záujmu o slovenskú literatúru ako celok.

Mikulovo pôsobenie na akademickej pôde naznačuje zužitkovanie publikácie a jej autentický výklad niektorých problémov literárnohistorického prierezu slovenskej literatúry, preto predpokladá, že by *Čakanie na dejiny* našlo svoje uplatnenie ako študijná pomôcka³. K funkcii dejín a prierezovému hodnoteniu dejín národnej literatúry pripája svoju ambíciu „*prispiet' k odhaleniu či narušeniu doma tradovaných stereotypov*“⁴ v ich vzájomnom podmienovacom vzťahu.

Genézu publikácie zdôvodňuje takto: „*State, z ktorých som zostavil túto publikáciu, vznikali v rozličnom čase⁵ a pri rozličných príležitostiach, čo pozná čilo aj ich štylistická podoba. Nepovažoval som však za nutné dodatočne ich*

¹ MIKULA, Valér: *Čakanie na dejiny. State k slovenskej literárnej histórii*. Bratislava: Univerzita Komenského 2013, s. 5.

² Ibidem, s. 5–6.

³ Ibidem, s. 6.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, s. 6, ide o state – texty rozpätia rokov 2000–2012. Viaceré texty vznikli v spolupráci s Marcelou Mikulovou a niektoré odznali vo francúzskom literárnovednom a kultúrnom prostredí.

štylisticky zjednocovať ani dodávať vedecký „náter“ textom, ktoré boli určené širšiemu publiku.“⁶

Vajanskovské žánrové objatie textov do formy state naznačuje, že autor publikácie sa pohybuje pri výbere problému vo viacerých metodických a „dorozumievacích“ schémach, výkladovo, prierezovo a ilustračne, vždy však tak, aby jeho pohyb po osi javu, jeho konštrukcie a ohlasu v literárnej vede bol priehľadný a dostupný v širšej kultúrnej praxi. Mikulovo rešpektovanie možného príjemcu mimo literárnovedného prostredia a výber jednotlivých (učebnicových) prierezových problémov z vývinu slovenskej literatúry a kultúrnej praxe je úspešné a autorov predpoklad, že by publikácia statí mohla podnietiť hlbšie štúdium jednotlivostí alebo celku literárnohistorického priestoru národnej literatúry má nielen výzovové zacielenie do literárnovednej komunity, ale aj zvládnutú „sprievodcovskú“ rolu po dejinách slovenskej literatúry, ktorú sleduje od jej genézy (*Proglasu*⁷) po „Šialené“ deväťdesiate (roky)⁸, ktorými uzatvára panoramatický prehľad staťou *Novodobá slovenská literatúra*⁹. Prívlastok novodobá pre slovenskú literatúru nezvolil Mikula náhodne, sleduje kontext spoločensko-politických pohybov v multietnickom a viacnárodnom štáte na konci 19. storočia so zámerom upozorniť na otázku jazyka (*„rozličná jazyková podoba textov“*)¹⁰ a národnej kultúry, aby mohol konštatovať: *„Moderná identita slovenskej literatúry je vedome a sústredenejšie budovaná až od nástupu národného obrodnenia v osemdesiatych rokoch 18. storočia.“*¹¹

Národná literatúra a jazyk národnej literatúry vo vývine slovenskej literatúry sa prelinajú s problémom jej vývinu, užšie časovej orientácie zaznamenanaj v koncepte periodizovania ako „orientačnej“ pomôcky v čase a jeho spätného zhodnocovania a presahov do continuity a osobitostí literárnych artefaktov. Rozšírenie pôdorysu pre jazyk, etnikum, jeho literatúru, ním akceptovaný poznávací o hodnotový vklad do nadnárodného umeleckého priestoru sa zúročuje v metodologických podnetoch, ktoré V. Mikula ujasňuje výberovo, teda na pro-

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, s. 10: *„Pravda, pre zástancov „tolerantnejšieho“ prístupu, najmä smerom do minulosti, sa môže ako zakladajúci text slovenskej literatúry javiť už Konštantínov Proglas. Takýto postoj však na druhej strane nesie isté znaky intolerancie voči ďalším slovanským národom, odvolávajúcim sa na cyrilo-metodskú tradíciu. Keďže ide o „spoločný majetok“, ktorý bol navyše na mnoho storočí zabudnutý, je skôr vhodné túto literárnu epizódu akoby vyňať pred zátvorku dejín slovenskej literatúry.“*

⁸ Ibidem, „Šialené“ deväťdesiate, s. 35.

⁹ Ibidem, oddiel Prehľady, stať *Novodobá slovenská literatúra*, s. 35.

¹⁰ Ibidem, s. 9.

¹¹ Ibidem, s. 10.

jektach autorských (Stanislav Šmatlák)¹² a kolektívnych výstupov (V. Marčok a kolektív, Imrich Sedlák a kolektív)¹³ dejín slovenskej literatúry z posledných desaťročí v stati *Estetikum či politikum? Medzníky v slovenskej literatúre po roku 1945*, a to aj preto, lebo „*Periodizácia je stará takmer ako sama civilizácia*“¹⁴. Pritom z úzadia žánru exponovaných syntéz vývinového pohybu národnej literatúry sa nesústredil na ďalšie akademické, pedagogické projekty venované celostnosti literárnohistorického podložja slovenskej literatúry, alebo sa nezameral na spracované genologické syntézy (napríklad román) ani na verzologický „kompendiá“, ba ani na genézu a syntézu literárnokritického konceptu venovanému rekonštrukcii predmetu literárnej vedy a jeho vývinovým prierezom, javom a zvláštnostiam, ktoré vznikali v osemdesiatych rokoch buď s nepresnou výmerou „dejiný“ literatúry, žánru atď., alebo v monografických prierezoch autorskou tvorbou alebo jednotlivosťou z genologického pôdorysu autorskej literatúry.

State podľa problému, vývinového kontextu, z genologického prierezu a s docenením ich pôvodného adresáta rozčlenil V. Mikula do troch blokov, na *Prehľadý* (od *Proglasu* po socialistický realizmus), na *Sondy* (polemické alebo výkladovo rekonštruované otázky mýtu o sociálnom konštrukte látky, tematiky, postavy, o aktuálny záber do „vlnového“ návratu poetizmu v českej a slovenskej poézii, k hodnotovému prelomu a relatívnej previazanosti päťdesiatych a šesťdesiatych rokov) a na *Úvahy* (projekty dejín slovenskej literatúry, relatívnosť a funkčnosť periodizácie vývinového procesu konkrétnej literatúry).

Metóda výkladu a hodnotového prierezu naprieč autorskou tvorbou a autentickým „prostredím“ národnej literatúry naberá na autorovom sústreďení sa, na jeho zaujatosti dostredivo objasniť genézu, premeny a entity toho, čo objasňuje v kontexte celku slovenskej literatúry, teda pri vzťahovej a kauzálnej vertikality do poetológie, programu, autentickosti textu a jeho autorskej stratégie v stati *Český poetizmus a slovenská poézie*¹⁵ a v stati *Rola sonetu vo vývine slovenskej poézie*¹⁶.

Žáner state sa pohybuje po hrane literárnovednej precíznosti problému a jeho výkladovo-esejistického objasňovania tak, aby si autor udržal pozornosť

12 ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry. Od stredoveku po súčasnosť*. Bratislava: Tatran, 1988.

13 MARČOK, Viliam a kolektív: *Dejiny slovenskej literatúry III*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004; SEDLÁK, Imrich a kolektív: *Dejiny slovenskej literatúry I.–II*. Martin: Vydavateľstvo Matica slovenskej. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2009.

14 MIKULA, Valér: *Čakanie na dejiny. State k slovenskej literárnej histórii*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2013, *Estetikum či politikum?*, s. 160.

15 Ibidem, *Český poetizmus a slovenská poézie*, s. 99–112.

16 Ibidem, *Rola sonetu vo vývine slovenskej poézie. Od päťdesiatych po sedemdesiate roky 20. storočia*, s. 113–126.

kultúrneho čitateľa. V tomto zmysle Mikulova publikácia dôstojne zaplní zámer z počiatku jej uvádzania do pozornosti kultúrnej praxe. Vtedy, keď sa odborná verejnosť sústreďí na metodologické východiská predloženého panoramatického pohybu v čase, kontinuite i kontexte národnej literatúry, toho si je autor vedomý, treba čakať oslovenia na diskurz, ktorý sa neuspokojí s čakaním na dejiny.

Viera Žemberová

AREÁL A FILOLOGICKÁ STUDIA

Ivo Pospíšil: *Areál a filologická studia*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 156 s. ISBN 978-80-210-6471-3.

Publikace Iva Pospíšila *Areál a filologická studia* představuje brilantní ukázkou moderního literárněteoretického uvažování, které od etnicko-jazykových faktorů důsledně přihlíží ke geograficko-administrativním fenoménům. Tyto metodologické posuny souvisí i s novým chápáním filologie, k níž se tradičně přičleňovala literární věda. Ta je dnes se svými disciplínami a oborovými metodami spíše zařazována ke kulturologii a tzv. areálovým studiím. Pospíšil patří v česko-slovenském vědeckém kontextu k průkopníkům areálových metod v literární vědě. V průběhu devadesátých let takto zreorganizoval na Filozofické fakultě Masarykově univerzitě v Brně slavistické disciplíny, které byly tradičně pojímány filologicky, např. takto koncipoval slovakistiku jako komparativní, konfrontační a interdisciplinární obor s filologickým jádrem, jehož tematickým základem se stávají česko-slovenské kulturní a literární vztahy na středoevropském pozadí. Tento postoj systematicky prosazoval i v době, kdy převládali zastánci jagičovského pojetí slavistiky, kteří tvrdili, že jde o negaci hodnot, o nebezpečnou generalizaci či „amerikanizaci“ starého kritického jazykozpytu a literární historie a že se tento metodologický přístup nemůže v středoevropském prostředí prosadit. V současnosti je však zřejmý na prestižních světových pracovištích areálový (prostorový, zonální) aspekt, tendující ke spojování dílčích filologií a s tím souvisí i snaha hledat širší kontextové vazby s přesahem ke kulturním a sociálním vědám, z nichž však nelze filologii vyloučit, ale ani ji absolutizovat jako dominantní a syntetizující disciplínu.

Publikace je kompozičně rozčleněna do tří základních kapitol (*Areálová studia a jejich východiska*, *Co je areálový výzkum* a *Několik novějších příkladů areálovosti*), z nichž první dvě mají teoreticko-metodologický charakter. Poslední kapitola literárněhistorického zaměření funkčně aplikuje předchozí teoretické postuláty. Pospíšil ke zvolené problematice přistupuje velmi obezřetně – možno říci – až se zdravým konzervativismem: nejde mu o násilnou konstrukci nových teorémů, ale spíše o začleňující integraci těchto impulsů